

*SNEŽANA POPOVIĆOVÁ, ČESKÁ A SRBSKÁ FRAZELOGIE.
NA CESTĚ KE DVOJAZYČNÉMU FRAZEOLÓGICKÉMU SLOVNÍKU.*

Praha: Karolinum 2020, 206.

Монографија Снежане Поповић *Чешка и српска фразеологија. На путу ка двојезичном фразеолошком речнику* представља допуњен и проширен текст њене докторске дисертације под називом *Česká a srbská frazeologie: srovnání, aspekty a struktura česko-srbského frazeologického slovníku* (Чешка и српска фразеологија: компарација, аспекти и структура чешко-српског фразеолошког речника), одбрањене 2016. године на Филозофском факултету Карловог универзитета у Прагу под менторством цењеног чешког лингвисте проф. др Франтишека Чермака (František Čermák). О вредности монографије говори сама чињеница да је он и један од њених рецензената.

Монографија се састоји од предговора и седам поглавља у којима ауторка на систематичан начин обрађује проблематику фразеологије и фразеографије кроз предмет истраживања који чине чешке и српске фразеолошке теорије и фраземи у ова два језика.

У *Предговору* (Předmluva, 5–6) С. Поповић наводи разлоге за одабир теме и потребу за конфронтативним приступом истраживању чешког и српског језика. Налази да у време настанка њеног дела нису постојали радови који задовољавају исцрпан упоредни преглед аспеката чешке и српске фразеологије, нити је био израђиван чешко-српски фразеолошки речник. Из тог разлога као циљ рада истиче: упоређивање основне фразеолошке јединице, њених особина и приступа изучавању не само у двама поменутиим језицима, већ и у другим словенским језицима и на енглеском говорном подручју; поређење класификације фразема и фразеографских пракси како би се дошло до детаљних теоријских полазишта за стварање преводног фразеолошког речника, а најзад и представљање нацрта самог речника. Теоријску основу проучавања представљају радови чешких и српских лингвиста, а затим и словачких, руских, енглеских, немачких, француских и хрватских фразеолога.

Првим поглављем *Фразеолошка пролегомена* (Frazeologická prolegomena, 7–10) ауторка уводи читаоце у преглед развоја ове дисциплине, у општа разматрања и дефиниције, њено поимање у проучавањима словенских језика, нарочито у односу на сродне дисциплине – паремиологију и фолклористику. На основу проблематике класификовања фразема и њихове конфронтације закључује да су у чешком језику класификацијом обухваћене све устаљене конструкције те да се под окриљем фразеологије проучавају спојеви на трима нивоима: лексичком, колокацијском и реченичном, у односу на српски језик где се највећа пажња поклања фраземима на нивоу колокација.

У другом поглављу *Фразем и идиом у чешкој и српској лингвистици* (Frazém a idiom v české a srbské lingvistice, 11–28) С. Поповић се усредсређује на фразеолошку терминологију као важну компоненту конфронтативног истраживања. Јасно је да се у лингвистици фразем посматра као спој од два елемента у коме је дошло до идиоматизације, али у даљем развоју дефиниције се

мишљења лингвиста разликују, као и називи за основну јединицу фразеологије који могу бити: *фразеолошка јединица, фразеологизам, фразем, идиом, идиоматска фраза, устаљена фраза, обрт* и сл. у српском језику, а *frazém* и *idiot* у чешком. Ауторка сматра да би одговарајући термин у српском језику био *фразем*, а да би оба наведена чешка назива обогатила и прецизирала српску лингвистичку терминологију.

Анализа фразеолошке терминологије водила је ауторку даље до термина у фразеологији, те у наставку поглавља она обрађује фраземе, термине и квази-фраземе. Истражује оне термине код којих препознаје метафоричност у творби, као што су *tchynin jazyk/свекрвин језик, kiří oko/курје око, bílá kniha/бела књига* и сл. Овај периферни део терминологије повезан са фразеологијом чине квазифраземи. Поред израза са конкретним денотатом као што су *kozja brada* или *kočičí hlava* те поменутих термина са егзактном дефиницијом, у квазифраземе се убрајају одређени изрази са ограниченом колокабилношћу компонената (нпр. *otevřít dokořán, širé moře, poulit oči; начуљити уши, сиња кукавица, широм отворити очи*), а затим и вербономинални изрази или перифрастичне предикатске конструкције (*vyvolat zájem, nabýt paměť, dostat hlad; имати већину, изгубити интересовање, одвлачити пажњу, ставити у покрет, утолити глад* и сл). У српској лингвистици се не користи ни термин *квазифразем* ни *квазиидиом* нити се овим специфичним језичким јединицама посвећује посебна пажња, мада су оне, по речима ауторке, важан део лексикона са широким употребом.

У завршном делу поглавља ауторка се бави критеријумима за категоризацију фразема и одређује се за поделу на основу формалних карактеристика коју препознаје као тенденцију у развоју фразеологије наведених језика.

У трећем поглављу (*Kombinatorika ve frazeologii*, 29–79) ауторка се посветила комбинаторици у фразеологији, наводећи да се комбинацијом елемената атипичним за регуларни језик у фразеологији ствара велико богатство израза. Комбинаторика у фразеологији је могућа на свим нивоима те се као њен резултат јављају лексеме, колокације и реченице. Ауторка се детаљно бави комбинацијама морфема и лексичким нивоом фразеологије, о коме се до сада врло мало писало. Фраземе на лексичком нивоу дели на сложенице и изведенице и наводи примере у српском и чешком језику. Примери сложеница и изведеница су подељени на еквивалентне, тј. оне који имају идиоматске еквиваленте у чешком односно српском језику (нпр. *kratochvíle – разбибрига; tupohlavý – тупоглав; samozřejmě – очигледно; podfuk – подвала; zákeřný – подмукао; zprasit – засвињити; bezpočet – безброј; proboha – забоба*), затим на изведенице и сложенице у чешком језику које немају идиоматизован еквивалент на лексичком нивоу у српском језику (нпр. *knihomol – књишки мољац; bleskurychlý – муњевит; zadostiučinit – извршити, задовољити; jaksepatří – ваљано; kravina – глупост; namazanej – нашољокан; dožrat – довести до усјања; jedinkrát – један једини пут*) и обратно (нпр. *вуџбатина – ниџета, flákač; џабалебарити – nesnažit se, lenošit; зребатор – ten, kdo rád získává výhody na cizí účet; намагарчити – uvést někoho v posměch, ošidit*). У раду је обрађено 347 лексичких фразема у оба језика, од којих половина чини еквивалентне парове. Ауторка примећује врло велику подударност међу семантичким еквивалентима – творбену и на нивоу врста речи, док је у малом броју примера сложеница у чешком језику био еквивалент изведеница у српском и обратно. На основу тога она констатује комплетну идиоматичност: семантичку, формалну и дериватолошку.

У наставку поглавља предмет исцрпне анализе чине устаљене колокације у чешком и српском језику. С. Поповић даје примере бинарних колокацијских фразема у чешком и српском језику које приказује табеларно, поделивши их на

три групе: колокације са аутосемантичким елементима, колокације са синсемантичким елементима и мешовите колокације са једним и другим елементима. У првој групи колокација јављају се бинарне комбинације са именицама, придевима, глаголима и прилозима и заступљене су и у чешком и у српском (нпр. *chytat lelky, bystrá hlava, anděl strážný, klobouk dolů, vzhůru nohama, kápnout božskou, zmýlená neplatí, držet se stranou, bohatě stačit, malá domů, neblaze proslulý, roh hojnosti, zůstat někde viset, neslaný nemastný, široko daleko*; хватати зјале, златна кока, кућо стара, капу доле, горе главу, вратити добрим, паметнију попушта, немати куд, далеко било, паметноме доста, болно свестан, анђео чувар, знати живети, мортус пијан, збрда-здоло). Колокације са синсемантичким елементима од којих су најбројније комбинације које почињу предлозима, узвицима и речцама не налазе се подједнако у оба језика и чешки језик има малу предност у комбинаторској способности синсемантичких речи (нпр. *ke všemu, do jednoho, do alelujá, na ex, pro a proti, jako takový, a sice, a jéjéj, co do něčeho, co kdyby, jaképak copak, ta jeho, jeden každý, jedna dvě, ale co!, ale ano!, kdoví jestli, no tohle!, a basta!, ani muk, jen aby, kór když, lautr nic, jakž takž; no mome, do jednoz, do amin, na eks, za i protiv, као такав, него шта, а да!, али аваж!, оно као, шта већ, који мој, црно на бело, леле мени, ма јок, аман заман, ето ти, па хајде, ни макац, ма немој, пошто-пото, ђа ово, ђа оно, трте-мрте). Више разлика међу двама језицима показују мешовите комбинације, тј. оне са аутосемантичким и синсемантичким елементима, а наведене комбинације указују на већу комбинаторску способност глагола и речца у чешком језику, а бројева у српском језику (нпр. *od oka, za mlada, pro tentokrát, co chvíli, co živ, co nevidět, nic moc, ejhle člověk!, šup sem, až hanba, až černo, ani hnout!, jak když, stát mimo, být nesvůj, olíznout všech deset, dělat na někoho bububu, mít něčeho ažaž, třináctá komnata, až na (někoho), zhola nic, jak to?, basama s fousama, být hin, seč byl, křížem krážem, fungl nový, opilý namol, skrz naskrz*; за длаку, без даљег, до јуче, и дан данас, ни луд, пошто-зашто, што(но) кажу, шта и како, сви живи, ево човека!, чик дођи, ни помена, таман посла, ни беле, него како, бити за, мислимо своје, опалити некоме двадесет пет, није него, брука једна, трећа срећа, тамо неки, још кад, алал (ти) вера, ганц нови, скроз-наскроз).*

Ауторка такође наводи теоријске основе за постојање фразема реченичног типа, представља шаролику терминологију која постоји у фразеологији, даје преглед поделе реченичних фразема у чешком језику и анализира емоционалност, експресивност и функцију фразема.

Завршни део поглавља посвећује проучавњу таутолошких израза. Кроз мере таутолошких биноминалних израза (нпр. *den co den, z ručky do ručky, hlava nehlava; дан за даном, од руке до руке, дивота над дивотам*) и реченичних израза (нпр. *Láska je láska. Doma je doma. Co bude, bude. Když nechceš, tak nechceš; Мајка је мајка. Што јест, јест. Ко је дошао, дошао је.*) она наглашава устаљеност, узуралност и фреквентност поменутих структура у српском и чешком језику.

Четврто поглавље *Фразеографија* (Frazeofrafie, 80–112) представља ауторкину анализу штампаних и електронских извора за састављање преводног чешко-српског фразеолошког речника. Бави се једним од основних лексикографских питања, а то је структура речничког одељка која заједно са одабиром одредница представља основу речника. На примерима једнојезичних и двојезичних речника и анализе саставних елемената речничког одељка и структуре одредница С. Поповић закључује између осталог да би чешко-српски фразеолошки речник требало у што већој мери да представља стање у савременом језику, да се ослања на штампане и електронске изворе језика и

да узима у обзир да су фраземи карактеристични како за књижевни језик тако и за колоквијални, да се одабир фразема заснива на њиховој фреквентности, а ако простор дозвољава, не изостављати ређе фраземе, да о одредници у речничком одељку треба дати детаљне информације о граматичким особинама, варијантама, трансформацијама и контексту, да би уређење требало да буде абecedно према врстама речи, и најзад да је егземплификација пожељна а да би синоними и антоними допринели већој информативној вредности речника.

Након поглавља *Закључак или Тражење заједничког језика (Závěrem aneb Hledání společného jazyka, 113–115)* у ком ауторка сумира резултате добијене конфронтативном анализом чешке и српске фразеологије и фразеографије, следи шесто поглавље посвећено *Чешко-српском фразеолошком речнику соматизама (Česko-srbský frazeologický somatický slovník, 116–200)* који представља заокружење ауторкиних проучавања и ставова у монографији.

Речник садржи 1641 чешки соматски фразем у виду одредница и њихове еквиваленте у српском језику. Грађу је ауторка ексцерпирала из речника наведених у седмом поглављу које представља списак коришћене литературе и извора (*Použitá literatura, prameny a zdroje, 201–206*), а то су сви доступни описни фразеолошки речници савременог чешког, српског и хрватског језика, преводни чешко-српски речник и српскохрватско-чешки речник и преводни фразеолошки речници: чешко-пољски, руско-чешки, пољско-руски и руско-српски и хрватски речник. Неизоставни извори грађе били су такође Чешки национални корпус (*Český národní korpus*) и Корпус савременог српског језика, стручна литература, као и сопствено истраживања које је С. Поповић спровела међу говорницима чешког и српског језика. У речник је уврстила како колокацијске тако и пропозиционе фраземе, а што се тиче формалне карактеристике фразема укључила је: поредбене фраземе, глаголске и неглаголске фраземе и реченичне фраземе. Укупан број фразема укључујући еквиваленте у српском и синониме и антониме у чешком је преко 4000.

Речнички одељак осим еквивалената укључује информацију о стилској карактеристици одреднице, податке о трансформацији, опис значења на српском језику, податке о узусу или пореклу фразема, егземплификацију, синониме и антониме у чешком језику. Као илустрацију узорно израђеног речничког одељка наводимо следећи пример: **strčit na někoho/strkat na někoho/nasadit někomu psí hlavu** (кол; негат) *оговарати некога, оклеветати, вређати* каљати/укаљати нечији (добар) глас/име, блатити некога, изн(и)јети/износити некога на зао/лош/рђав глас, испирати уста неким ♦ об. у конд. *strčil by na něj p. h. С vláčet někoho blátem; nenávidět někoho až do morku kosti А vychvalovat někoho až do nebe; nezkrivit někomu ani vlásek* (стр. 134).

Ауторка наглашава да чешки и српски фраземи показују висок степен формалне еквиваленције, те да је веома ретко навођен на српској страни еквивалент у другачијем облику. У неколико случајева није наведен српски еквивалент него само опис значења, који је дакако једини обавезни елемент речничког одељка.

Монографија Снежане Поповић представља најдетаљнију конфронтативну анализу савремене чешке и српске фразеологије до сада. Као таква, она даје вредан допринос чешко-српској фразеологији и фразеографији формулисањем и представљањем теоријских исходишта за израду фразеолошког речника, анализом поткрепљеном бројним примерима фразеолошких јединица и њихових еквивалената, а посебан значај има за фразеографску праксу речником соматизама, с обзиром да тај тип речника до сада није био израђиван и да представља увод у преводни чешко-српски фразеолошки речник који ауторка увелико припрема. То је свакако и неопходно средство у настави српског и чешког језика

у Србији и у Чешкој, затим у преводилачкој пракси, а исто тако и корисно и занимљиво штиво за све читаоце заинтересоване за питања фразеологије и фразеографије.

Катарина Митрићевић-Штепанек
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику
k.mitricevic@fil.bg.ac.rs